

Ziņas par Vidzemes mācītāja Frīdriha Bernharda Blaufūsa personīgo bibliotēku, grāmatu lasītāja un izplatītāja pieredzi

Atslēgvārdi: Frīdrihs Bernhards Blaufūss, 18. gadsimta privātbibliotēka, piētisms, Rīgas Sv. Jēkaba baznīca, brāļu draudze.

Avoti, kuros atrodamas ziņas par F. B. Blaufūsu un ar viņu saistīto grāmatu pasauli

Latviešu kultūrvēsturē Frīdrihs Bernhards Blaufūss (*Blaufuß*, 1697–1756) ir zināms kā pirmā latviski rakstīta un latviešu lasītājam domāta vēstures apcerējuma “Stāsti no tās vecas un jaunas būšanas to Vidzemes ļaužu, uzrakstīti 1753”¹ autors. Pēdējā laikā ir atrasti arī vairāki citi viņa sacerējumi, kuri ļauj uz zināt vairāk gan par Blaufūsa personību, gan par viņa literāro mantojumu. Pētniekus un mūsdienu lasītājus gaida viņa dzejojums, veltīts modināšanas notikumam Vidzemē hernhūtiešu misionāru iespaidā. Viņš ir arī vairāku garīgu

dziesmu tulkotājs² un, iespējams, citu atmiņas institūcijās iegūlušu sacerējumu autors vai tulkotājs.³ Latvijas Universitātes (LU) Akadēmiskās bibliotēkas (AB) Retumu nodaļā vienīgajā eksemplārā saglabāties arī drukāts Blaufūsa bibliotēkas izsoles katalogs,⁴ kas ir viena no liecībām par agrinās apgaismības un piētisma literatūras izplatību Eiropā, tās klātesamību Vidzemē, kā arī par Vidzemes literātu garīgo interešu apvārsni un zināšanu kopumu, kāds bija pieejams Vidzemes izglītotajam lasītājam 18. gadsimta pirmajā pusē.

1758. gadā Rīgas Jēkaba baznīcas mācītāja Frīdriha Bernharda Blaufūsa atraite izsolē

¹ LU AB M “LDB 5316”. Rokraksts ir nevis Blaufūsa autogrāfs, bet gan vēlāks noraksts, tādēļ daži pētnieki ir apšaubījuši Blaufūsa autorību, piedēvējot šo tekstu Jākobam Langem. Sk.: Grudule, M. Blaufūss vai Lange? Manuskripta autorības problēma. No: Blaufūss, F. B. *Vidzemes Stāsti. Stāsti no tās vecas un jaunas būšanas to Vidzemes ļaužu, uzrakstīti 1753*. Red. J. Šiliņš. Rīga: Vēstures izpētes un popularizēšanas biedrība, 2015, 19.–31. lpp.

² Dziesmas ir publicētas “Latviskas dziesmu grāmatas” 1764. gada izdevuma pielikumā “Jaunas dziesmas”. Sk.: *Latviska dziesmu grāmata, Iekš kā tik labi tās aprastas kā ir citas it no jauna salasītas garīgas dziesmas ir Dieva draudzībā ir mājās dziedamas [...]*. Rīga, bey Samuel Lorentz Frölich, 1764. Blaufūsa tulkotāja autorību pierāda Blaufūsa rakstīta vēstule nezināmam kolēģim bez gada, kurā viņš iztirzā labākā tulkojuma varianta jautājumus (glabājas LU AB M “LDB 5492 I”), kā arī šo dziesmu minēšana autobiogrāfijā un norāde uz Blaufūsu kā dziesmu tulkotāju Rekes un Napierska leksikona šķirklī par Blaufūsu.

³ Piemēram, dzejojums “Parunāšana par Jēzus augšāmcelšanos”. LU AB M “LDB 5411”. Rokraksts zināms divos eksemplāros, viens no tiem ir Blaufūsa, otrs – Heinriha Baumaņa autogrāfs.

⁴ *Verzeichniß einiger theologischen Bücher, welche den in der Wohnung der verwittibten Frau Pastorin Blaufuß um baar Geld verauctioniert werden sollen*. [Rīga]: [S. L. Frölich], 1758. LU AB R D1 11-1 inv. 8309.

pārdeva sava 1756. gadā mūžībā aizgājušā vīra bibliotēku. Šim nolūkam tika nodrukāts katalogs,⁵ kas ir pietiekami apjomīgs (749 vienības), lai secinātu, ka Blaufūsa rīcībā atradusies plaša personīgā bibliotēka. Salīdzinājumam jāmin Rīgas pilsētas bibliotēkas krājums, piemēram, 1743. gadā ar aptuveni 6000 sējumiem. Blaufūsa laikabiedra Jākoba Langes (*Lange*, 1711–1777) grāmatu krājumā pēc viņa nāves atradās 980 vienības,⁶ tomēr jāņem vērā, ka bija pagājuši jau 20 grāmatu nozares attīstībā raženi gadi kopš Blaufūsa pēdējās grāmatu iegādes. Blaufūsu pārim nebija pēcnācēju, tāpēc mantas pārdošana izsolē neizbrīna. Iespējams, daudzi viņa kolēģi un vācu un latviešu draugi kāroja iegūt kādu no grāmatām, jo Blaufūsu šai jomā varētu dēvēt par profesionāli, – viņš bija čakls grāmatu patērētājs un arī grāmatu izplatītājs.

Iecelts par Vidzemes galvenās baznīcas – Sv. Jēkaba – mācītāju, kuras paspārnē atradās arī Rīgas Ķeizariskais licejs, viņš uzturēja sakarus gan ar Halles piētistiem, gan ar grāfa Nikolausa Ludviga fon Cincendorfa (*Zinzendorf*, 1700–1760) vadītajiem brāļiem un māsām. Abu šo kristīgo strāvojumu pārstāvji savu pārliecību uzticēja papīram un bija ražīgi autori. 18. gadsimta vidū viņu starpā izraisījās intensīva polemika iespiestu traktātu veidā, daudzi no tiem atradās arī Blaufūsa bibliotēkā, jo viņš bija piederīgs abiem virzieniem vienlaikus. Jaunībā viņu ļoti spēcīgi ietekmēja Halles piētistu skola, viņš bija piedzīvojis piētistam obligātu personisku modināšanas notikumu, ticēja piētistu misijas darbam un vāca naudu šim nolūkam arī viņu darbības vietās Vidzemē.⁷ Ar hernhūtismu

Blaufūsam mūža otrajā pusē izveidojās dziļi personiskas attiecības, savukārt Halles noliedzošās attieksmes dēļ pret hernhūtiešiem Blaufūss mūža nogalē no šī virziena atsvešinājās un to dziļi pārdzīvoja.

Reti kurš 18. gadsimta Rīgas mācītais vīrs atstājis tik daudzas liecības par savu lasīšanas pieredzi kā Blaufūss. Vispersonīgākais un izsmeļošākais avots šai jomā ir viņa 1752. gadā rakstītā autobiogrāfija, kas glabājas Unitātes arhīvā Hernhūtē.⁸ Tajā Blaufūss stāsta par savas dzīves notikumiem, sākot ar bērnību tēva mājās Tiringenē līdz pat pēdējā laika pārdzīvojumiem, kad viņu māc smaga slimība un viņš apzinās mūža drīzu galu. Savas “ārējās” un “iekšējās” dzīves notikumus Blaufūss attēlo, atsaucoties uz kādu personīgi attiecīgajā dzīves posmā vai dvēseles stāvoklī noderīgu grāmatu – Mārtiņa Lutera darbu, Bībeles pantu, teoloģisku traktātu, celsmes vai pat uzziņu literatūru, piemēram, par laulības dzīves jautājumiem.

Īpaša tekstu kategorija ir garīgās dziesmas no dažādām dziesmu grāmatām. Garīgo dziesmu teksti autobiogrāfijā veido tādu kā ilustrāciju vai pat gluži otrādi – saturisko kodolu Blaufūsa iekšējo pārdomu atklāsmei. Ar dziesmu tekstu palīdzību vien varētu izdarīt secinājumus par viņa garīgajiem meklējumiem konkrētajā dzīves posmā. Daļu no dziesmu grāmatām – Rīgas vācu dziesmu grāmatu,⁹

⁵ Pateicība Aijai Taimiņai par norādi uz šo izdevumu.

⁶ Zanders, V. Privatbibliotheken im kulturhistorischen Kontext Lettlands. In: *Kulturgeschichte der baltischen Länder in der Frühen Neuzeit: mit einem Ausblick in die Moderne*. Hg. V. K. Garber und M. Klöcker. Tübingen: Max Niemeyer, 2003, S. 141.

⁷ Sk., piem., F. B. Blaufūsa 1738. gadā rakstītās vēstules uz Halli, kurās viņš ziņo par ziedojumiem Halles Malabāru un Trankebāras (reģioni Indijā) misijai – Extract Briefes von H. Past. Blaufusss zu Ermis in Liefland vom 29. Juny 1738 AFSt: 3H9 36

un Blaufuß an G. A. Francke, Riga d. 29. Jun 1738 AFSt C340 7.

⁸ *Der Lebenslauf von Friedrich Bernhard Blaufuß, Pastor in Riga*. UA R.22.60. Autogrāfs. Nav publ. Publikācija vācu un latviešu valodā autores redakcijā tiks izdota 2024. gadā.

⁹ *Neu-vielvermehrtes Rigisches Gesangbuch: bestehend aus schönen geistreichen Liedern und Psalmen, nach Ordnung der Jahrzeiten, auch hiesigem Kirchengebrauche eingerichtetem und ietzo mit Geist- und Trostreichen Liedern an der Zahl bis auf 1377 vermehret; nebst einem Andacht- und Trostvollen Gebetbuche, jedermannlich zu seeliger Erbauung zu gebrauchen*. Jan 1741 bey Samuel Lorenz Frölich.

Halles¹⁰ un Kēnigsbergas¹¹ dziesmu grāmatas – viņš min kā citēto vai arī tikai ar nosaukumu pieminēto dziesmu avotus, daļa no dziesmu tekstu citātiem autobiogrāfijas lasītājam jāatšifrē pašam, jo tās ir tobrīd jau aizliegtās brāļu draudzes dziesmas. Pēdējās tiek sauktas par “jaunajām dziesmām”, kas jo īpaši pasvīturo šo dziesmu nozīmību autobiogrāfijas rakstītāja gara dzīvē, jo atgādina slaveno citātu no psalma “Dziediet Tam Kungam jaunu dziesmu”. Tām Blaufūss pievēršas dzīves otrajā pusē pēc personīga kontakta ar hernhūtiešiem Vidzemē. Cik noprotams, Blaufūss lasa gan dziesmu tekstus, gan vēl jo biežāk tos izdzied, atkārtotot attiecīgajam dvēseles stāvoklim un, viņaprāt, tobrīd valdošajai personīgajai problēmai atbilstošu dziesmu daudzas reizes.

Pietiekami daiļrunīgs avots Blaufūsa kolportiera darbības sakarā ir hernhūtiešu tiesas prāvas aktis, kur Jēkaba baznīcas mācītājs ir viens no galvenajiem apsūdzētajiem, jo uzturējis ciešus kontaktus ar vācu un latviešu hernhūtiešiem un Jēkaba baznīcas pastorātā noturējis celsmes stundas latviešu un vācu interesentiem, kuri pulcējušies pie viņa no plašas apkaimes un citām draudzēm.¹² Viens no galvenajiem apsūdzības elementiem ir arī viņa iesaistīšanās hernhūtisko grāmatu sagādē, kuras

viņš lasa pats, kā arī pasūta un piegādā citiem, tai skaitā (un tas tiek izmeklēts īpaši) izglītotajiem latviešu hernhūtiešiem jeb “modinātajiem bauriem”. Tiesas prāvas laikā viņš tiek pamatīgi izvaicāts, konfrontēts ar citu liecinieku un apsūdzēto teikto.

Šos notikumus viņš piemin arī savā autobiogrāfijā un liek saprast, ka toreiz atbildējis, lai pēc iespējas mazāk dotu iemeslu justīcijas zobenu vērst pret sevi un saviem latviešu un vācu līdzgaitniekiem. Protams, tas viņam izdodas daļēji, jo brāļu draudzes darbība Vidzemē tiek aizliegta. Pēc viņa drauga Vidzemes ģenerālsuperintendenta Jākoba Fišera nāves jaunais amata ieguvējs Jākobs Andreass Cimmermanis (*Zimmermann*, 1706–1770) Blaufūsam gan oficiāli neaizliedz strādāt par mācītāju, tomēr aizvien vairāk Jēkaba baznīcas draudzes aprūpē tiek iesaistīts viņam paredzētais adjunkts Heinrihs Frīdrihs Hērvāgens (*Heerwagen*, 1717–1773), līdz 1749. gadā viņš pilnībā pārņem visus mācītāja pienākumus. Blaufūss ir slims un tiek atzīts par kalpošanai nederīgu. Viņam jāatstāj arī pastorāts un jāpārvācas uz “atraitnes dzīvokli” (*Wittiben-Wohnung*).¹³

Blaufūss kā autors

Neskatoties uz fiziskām ciešanām un sadzīves apstākļu neērtībām, 1752. un 1753. gads kļūst par radošāko gadu Blaufūsa biogrāfijā, kad top divi latviešu kultūrvēsturei nozīmīgi sacerējumi – pirmā latviski rakstītā un latviešu publikai domātā vēstures grāmata rokrakstā “Stāsti no tās vecas un jaunas būšanas to Vidzemes ļaužu, uzrakstīti 1753” un pagaidām plašākai publikai vēl pilnīgi nezināms dzejojums vācu valodā ar barokāli garu nosaukumu, kas latviešu tulkojumā skan – “Vidzemes pieminēklis Dievam par godu, kas parādīts 1738. gadā, modinot lielu daudzumu igauņu un

¹⁰ Freylinghausen, J. A. weil. *Past. zu St. Ulrich und des Gymn. Schol. Geistreiches Gesang-Buch: den Kern alter und neuer Lieder in sich haltend: Jetzo von neuen so eingerichtet, Daß alle Gesänge, so in den vorhūn unter diesem Namen alhier herausgekommenen Gesang-Büchern befindlich, unter ihre Rubriken zusammengebracht, auch die Noten aller alten und neuen Melodeyen-beygefüget worden / und mit einem Vorbericht herausgegeben von Gotthilf August Francken*. Halle: in Verlegung des Waisenhauses, 1741.

¹¹ Rogall, G. F. *Kern Alter und Neuer Lieder, So In denen Königl. Preußis. Und Chur = Brand. Landen gebräuchlich sind [...]*, Königsberg: Hartung, 1730.

¹² *Dem H. Pastori Friedr. Bernhard Blaufuss vorgelegten Fragen, welche seinen Einfluß in das hiesige herrnhutische Wesen, so viel sich davon in Actis zu Dohlen und Wolmar hervorgethan*. LNA LVVA, 237. f., 1. apr., 2. l., 1175.–1231. lp.

¹³ *Ex Actis Judicialibus Cæsarei suprīmi Consistorii per Livoniam, Riga d. 26. April 1751*. LU AB R Ms. 1140,1b.

latviešu zemnieku Vidzemes hercogistē viņu neliekuļotai atgriešanai un svētīgai sirds un dzīves pārmaiņai, un kas katram tapis zināms, pat visā pasaulē, izsēto nepatiesību un viltus ziņojumu dēļ pēc patiesiem notikumiem vārmās izklāstīts no kāda bezpartejiska aculiecinieka 1753. gadā”.¹⁴

Arī šajā dzejījumā Blaufūss apcer vēstures gaitu kristīga pestīšanas stāsta veidā, sākot ar zviedru valdības atbalstīto Bībeles latviskojumu un Johana Fišera centieniem latviešu izglītības veicināšanas jomā līdz pat Blaufūsa paša acīm pieredzētajiem latviešu brāļu draudzes izveidošanās un garīgās celsmes notikumiem Vidzemē. Dzejolis ir čakla rīmētāja sacerējums, tomēr tajā iesaistītie tēli – latviešu un igauņu zemnieki un zemnieces – padara to par unikālu tekstu latviešu literārajā kultūrā un tuvina Kristijona Donelaiša (*Donelaitis*, 1714–1780) meistardarbam lietuviešu literatūrā. Blaufūsa dzejojums ir vācu valodā, tādēļ to, protams, nevar salīdzināt ar “Gadalaikiem” kā lietuviešu valodas pieminekli, bet tam ir līdzīga pieeja, kas piešķir vienkāršo cilvēku tēlu atainojumam klasiska pantmēra formu. Šī “augstajai” literatūrai paredzētā pantmēra cēlums vārmās apdziedātos latviešu un igauņu dzimtcilvēkus paceļ līdz

¹⁴ Nosaukums oriģinālā: *Liefländisches Denckmal bestehend in einem Ruhm des Werckes Gottes/ welches sich Ao 1738 in Erweckung einer Menge Ehstnischer und Lettischer Bauern im Herzogthum Liefland zu deren ungeheuchelten Bekehrung und seligen Herzens und Lebens Veränderung hervorgethan und ieder männiglich bekannt ja weltkündig geworden, wegen der davon ausgestreueten Unwahrheiten und falschen Berichte nach desselben wahren Begebenheit, in gebundenen Zeilen von einem unpartheiischen Augenzeugen aufgesetzt 1753*. Dzejojuma manuskripts ir divos rokrakstos – Unitātes arhīvā Hernhūtē ir nezināmas rokas rakstīts (UA R.19.G.a.8.6.b.), Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts vēstures arhīvā Rīgā (LNA LVVA) atrodas dzejojuma autogrāfs (LNA LVVA, 237. f., 1. apr., 8c. l.). Unitātes arhīvā glabātais rokraksts ir jaunāks un atšķiras Rīgas manuskripta varianta.

literāru varoņu cienīgam statusam, kāds tajā laikā bija iespējams tikai augstdzimušiem vai arī ļoti izciliem varoņiem. Igauni un latvieši iegūst Bībeles varoņu vārdus, kuri noder kā viņu rīcības raksturojuma metafora un vispārinājums, attiecinot to uz daudziem jo daudziem tai laikā “modinātajiem”.

Ja Blaufūss būtu kļuvis par autoru tikai “Stāstiem” un “Piemineklim”, arī tad viņa devums būtu nozīmīgs latviešu kultūrvēstures un latviskās identitātes veidošanās elements. Tomēr viņš ir paveicis vairāk. Pie tam daži teksti vēl ir atklājami, dažos viņa autorība nav viennozīmīgi noskaidrota. Blaufūss ir piedalījies 1739. gada Bībeles teksta rediģēšanā, rakstījis latviešu lasītājam domātu priekšvārdu šim izdevumam, kas izceļas ar pedagoģiski prasmīgu latviešu mudināšanu pievērsties rakstītajam vārdam, lasot, pārdomājot un izprotot lasīto individuālā līmenī, lai veicinātu personīgo dievbijību, kas ir piētismam tipiska pieeja. Blaufūsa devuma vērtējumā jāpievienojas Jāņa Krēšliņa (jun.) paustajam. “Vidzemes stāstu” rokraksta atceres sakarā viņš raksta: “Varam apgalvot, ka Blaufūsa “Stahsti” ir viens no spēcīgākajiem latviešu pašapziņas apliecinājumiem 18. gadsimta pirmajā pusē – šo darbu sarakstījis cilvēks, kas latviešu valodu iemācījies kā svešvalodu. Un, kaut arī Blaufūsa vārds drīzāk reti minēts, varētu pat teikt – bieži aizmirsts –, viņa ieguldījums latviešu nācijas izveidošanas procesā nebūt nav “zemē metams”. Lasidami Blaufūsa stāstus, Garlība Merķeļa vairāk nekā četrdesmit gadus vēlāk sarakstītie “Die Letten” vairs nešķiet tik revolucionārs darbs, kā vēstures grāmatās mums bieži to māca.”¹⁵

Grāmatu izsoles kataloga pielikuma sadaļā (*Adpendix variorum*) minēts arī kāds saišķis ar

¹⁵ Krēšliņš, J. (jun.). Frīdrihs Bernhards Blaufūss un viņa nevaids nizzināmi stāsti. No: *Vidzeme, baznīca, sabiedrība laikmetu maiņā: zinātnisko rakstu krājums*. Red. g. Straube u. c. Valmiera: Vidzemes Augstskola, 2009, 101. lpp.

“dažādiem Rīgas, Jēnas un citiem dzejoļiem”¹⁶. Vai starp tiem atrodamī Blaufūsa sacerējumi, nav zināms. Tikpat miklains ir arī kvarta formāta grāmatu klāstā izsolītais 122. numurs – manuskripts ar pielikumiem.¹⁷ Protams, nav zināms, par kādu manuskriptu ir runa, tomēr tas varētu būt paša Blaufūsa rokraksts. Katrā ziņā daļa no Blaufūsa rokrakstiem nonāca mācītāja Gustava Bergmaņa īpašumā, vēlāk tie iegūla Latviešu draugu biedrības krājumā un mūsdienās glabājas LU AB Misiņa bibliotēkā.

Pēc pilnīgākas Blaufūsa mantojuma apzināšanas, domājams, Jāņa Krēsliņa, Alekseja Apīņa un citu Blaufūsa cildinātāju spriedumi iegūs vēl nopietnāku pamatojumu.

Blaufūsa personība starp piētismu un hernhūtismu

Blaufūss izglītību guvis Halles Universitātē piētisma uzplaukuma laikmetā, kad tur darbojās Augusts Hermanis Franke (*Francke*, 1663–1727). Halles sociālpedagoģisko ideju gaisotne ir noteikusi Frīdriha Bernharda Blaufūsa personības veidošanos. Autobiogrāfijā lasām šādas rindas: “Toreiz tas bija īpaši svētīgs laiks Hallei. Tagad jau svētīgi mūžībā aizgājušie vīri Breithaupts, Antons un Franke kopā ar citiem kolēģiem un līdzstrādniekiem strādāja Dieva darbu ar lielu možumu un spēku, tādēļ tur varēja sastapt krietnus studentus un citus godīgus ļaudis, kuriem bija nopietna attieksme pret savu kristietību. Visa Halle atradās kustībā, tomēr ar piebildi, ka liela daļa gan turējās pie minētajiem skolotājiem, bet bija arī daudzi, kas viņus tik nopietni neņēma vērā, tikai tāpat vien labprāt klausījās, liela daļa bija arī pret viņiem. Tobrīd es sapratu tikai tik daudz, ka ar kristietību,

īpaši praksē, šeit bija pavisam citādi, nekā es to biju redzējis un dzirdējis Breitungā. Dažu skolotāju izturēšanās un viņu publiskās mācības, Augusta Hermana Frankes katehizācijas, runas un sprediķi man atvēra acis, un sirdi radās izjūta par manu mirušo un nožēlojamo stāvokli.”¹⁸

Studiju laikā Blaufūss tika uzaicināts par A. H. Frankes palīgu, lai pierakstītu un sakārtotu viņa lekcijas un citus rakstu darbus. Blaufūsa bibliotēkas katalogs un autobiogrāfijā minētā literatūra galvenokārt ir Halles piētisma ideju pasaules atspoguļojums grāmatās. Vēlāk Franke viņu nosūtījis darbā uz Vidzemi, kur viņš iepazinies ar brāļu draudzes pārstāvjiem no Hernhūtes, kā arī ar tās vadītāju Nikolausu Ludvīgu fon Cincendorfu, kuru personīgi pirmo reizi sastapis Rīgā 1736. gadā. Kopš šī laika viņš aizvien vairāk sācis simpatizēt brāļu draudzei, neskatoties uz Halles brīdinājumiem turēties pa gabalu no “cincendorfiņiem”. No 1737. gada viņš savā namā uzņēmis brāļus un devis viņiem darbu, draudzējies ar Rīgas vācu amatniekiem un Rīgas apkaimju latviešu uzņēmējiem, amatniekiem un zemniekiem, no kuriem redzamākā persona bija Jānis Šteinhauers.

Kā Frankes audzēknis Blaufūss arī Vidzemē interesējies par jaunākajiem Halles izdevumiem, kurus saņēmis no Halles izdevniecības un draugiem. Liels pārsteigums viņam bijusi Hallartu ģimenes bibliotēka Valmiermuižā, kur viņš no 1726. gada līdz 1728. gadam kalpoja kā mājmačītājs. Īpašu godbijību viņam izraisījusi Magdalēna Elizabete fon Hallarte. Savā autobiogrāfijā viņš raksta: “Ģenerālienes kundzei, kuru ar visām tiesībām var saukt par debesu valstības rakstu zinātāju, bija dziļas zināšanas teoloģijā, un jo īpaši pamatīgas tās bija par tīro evaņģēliju. Dievs viņu bija apveltījis ne tikai ar lielu saprātu, bet arī izrādījis žēlastību ar svētdarīšanas dāvanām viņas sirdi, un viņai netrūka arī palīdzības no ārpuses. Viņai bija plaša bibliotēka ar izcili atlasītām plaša spektra teoloģiskām grāmatām vācu valodā un dažādiem

¹⁶ Appendix variorum. In Folio. Nr. 7 “Ein Pack verschiedener Rigaischen, Jenaischen und anderer Gedichte”. In: *Verzeichniß einiger theologischen Bücher, welche den in der Wohnung der verwittibten Frau Pastorin Blaufuß um baar Geld verauctioniert werden sollen*. [Rīga]: [S. L. Frölich], 1758.

¹⁷ Verzeichnis S. 8 In Quarto nr. 122 Ein Manuscript mit Collectaneis. In: *Ibid.*

¹⁸ *Der Lebenslauf von Friedrich Bernhard Blaufuß, Pastor in Riga*. B. Paškevicis tulkojums.

vācu valodā tulkotiem rakstiem, kurus viņa bija lasījusi un kuri viņai bijuši vienmēr.”¹⁹

Tāpat kā Blaufūss, arī Hallarte mūža otrajā pusē pēc Augusta Hermana Frankes nāves 1727. gadā pakāpeniski bija novērsusies no Halles piētistiem un kļuvusi par hernhūtiešu kvēlu atbalstītāju un mecenāti. Blaufūss noteikti izmantojis Hallartes bibliotēku un centies veidot savu grāmatu krājumu, kad ieguvis pirmo mācītāja vietu Palsmanē 1727. gadā. Viņa redzeslokā bijušas arī vietējo autoru grāmatas, kā liecina atstāstīta epizode par Pērnavas mācītāja Johana Jakoba Seges (arī Segiuss, 1618–1679) grāmatas meklējumiem. Šī un arī cita šī paša autora grāmata atrodamas minētajā izsoles katalogā. Blaufūsa autobiogrāfijā lasām: “Viens Hernhūtes brālis man ieteica Hanoverē drukāto²⁰ bijušā Pērnavas mācītāja Segiusa grāmatu ar nosaukumu “Hematoloģija”²¹. Es to ilgi meklēju bez sekmēm, līdz svētīgais mācītājs Elverss man to izlasišanai sadabūja no toreizējā virsmācītāja Depkina kunga. Tā kā šo grāmatu no sākuma nevarēju sameklēt, tad to reiz pateicu savā ceturtdienas sprediķī un liku noprast, ka, ja kādam tā būtu, es būtu pateicīgs, ka man tas tiek darīts zināms. Tad nu viens no maniem klausītājiem man atnesa Ahasvera Friča zelta grāmatiņu par Kristus ciešanām un pēc kāda laiciņa viens labvēlis no laukiem man atsūtīja Segiusa grāmatiņu, kuru gan jau biju saņēmis no virsmācītāja Depkina kunga.”²²

Kā noprotams no šī jaukā atstāsta, apmaiņšanās ar grāmatām, savstarpēja komunikācija bija pierasta lieta mācīto vīru aprindās,

1 Hernhūtiešu zvaigzne uz vēsturiskā Halles bāreņu nama jumta terases. B. Paškevicis foto

2 Frīdriha Bernharda Blaufūsa paraksts

¹⁹ *Der Lebenslauf von Friedrich Bernhard Blaufuß, Pastor in Riga.* B. Paškevicis tulkojums.

²⁰ Hanoverē drukātu izdevumu man nav bijis iespējams atrast, LNB zināmais ir iznācis Lineburgā.

²¹ Segius, J. J. *Hematologia sacra, das ist Meditationes und heilige Betrachtungen unsers überaus köstlichen und hochtheuersten Lösegeldes, welches ist das kräftige Blut ... unsers hertzgeliebten Heylands Jesu Christi.* Lüneburg: gedruckt und verlegt durch Johann und Heinrich Stern, 1672.

²² *Der Lebenslauf von Friedrich Bernhard Blaufuß, Pastor in Riga.* B. Paškevicis tulkojums.

3 Izsoles kataloga titullapa. LU AB R D1 11-1 inv. 8309

jo īpaši amata brāļu starpā. Blaufūsa katalogā atrodami ļoti daudzi Halles izdevumi, pārsvarā tie ir Frankes, Joahima Breithauptā, Johana Freilinghauzena u. c. sacerējumi. Piētistu dibinātajā Cillihavas (*Züllichau*, tagad Sulehova (*Sulechow*) Polijā) izdevniecībā izdotie Johana Arnta, Filipa Jakoba Špēnera sacerējumi pārstāv agrīno 17. gadsimta piētismu. Netrūkst arī radikālpiētistu, kā, piemēram, Gotfrīda Arnolda, darbu.

Katalogs uzrāda arī vairākus historiogrāfiskus darbus, no kuriem daži attiecināmi uz Vidzemes vēsturi, daži aplūko vācu zemju vēsturi. Šo darbu ietekme uz paša Blaufūsa rakstīto Vidzemes vēsturi vēl būtu pētāma. 1 2 3

Hernhūtiešu literatūras izplatītājs

Izsoles katalogā līdzās plaši pārstāvētiem piētistu, kā arī luterāņu slavenāko autoru darbiem nedaudz mazāku grupu veido brāļu draudzes literatūra. Blaufūsa īpašumā bija Komeniusa brāļu draudzes vēsture latīņu valodā (sadaļā “in Quarto”, Nr. 118) un citi darbi, hernhūtiešu dziesmu grāmatas un dažādi Cincendorfa raksti. Blaufūsa bibliotēkas hernhūtiskā daļa ir daudz pieticīgāka salīdzinājumā ar pārējo teoloģisko literatūru, tomēr viņa biogrāfijas kontekstā tā nav maznozīmīga. Iespējams, daudzas viņam piederējušās grāmatas jau viņa dzīves laikā nonākušas pie domubiedriem. Varbūt, ka dažas grāmatas šķita pārāk bīstamas, lai tās turētu mājās, vai arī hernhūtiešu izmeklēšanas komisijas uzdevumā viņš kādas grāmatas nodevis pēc ierēdņu “pamudinājuma”, kā tas notika ar hernhūtiešu grāmatām, kuras piederēja zemniekiem. Tieši Blaufūss hernhūtiešu tiesas prāvas aktis minēts kā hernhūtiešu grāmatu izplatītājs, kā starpnieks starp hernhūtiskās literatūras sagādniekiem Vācijā un tās saņēmējiem – latviešu un vācu hernhūtiešiem Vidzemē un Igaunijā. Lūk, ko viņš, aizstāvēdamies pret apsūdzībām tiesas prāvā, raksta savā dzīvesstāstā: “[...] tika minēts, ka es uz šo zemi esmu atvedis visas hernhūtiskās grāmatas. Bet tas bija nepareizi,

jo es biju uz šejieni sagādājis tikai kādu duci dziesmu grāmatu un savām un dažu manu šejienes draugu vajadzībām atsevišķus draudzes rakstus caur Altonas grāmatu izplatītāju Korti, ko darīju bez jēlkādām aizdomām, jo, kā jau minēju iepriekš, grāfs Cincendorfs šeit tika atzīts par ortodoksālu [t. i., oficiālajai luteriskajai baznīcai pieņemamu – B. P.] un šīs grāmatas bija oficiāli reģistrētas, un līdzīgas tika pārdošanas šeit pat tirgū pie Doma baznīcas”²³.

Varam secināt, ka Blaufüss sadarbojies ar Altonas (tagad Hamburgas pilsētas daļa) evaņģēlisko grāmatu izdevēju un tirgotāju Johānu (arī Jonass) Korti (*Korte*, 1683–1747), kurš strādāja kopā ar brāli Dāvidu Korti, viņu firmas nosaukums bija “Gebrüder Korte, Altona” vai “Gebrüder Korte, Flensburg und Altona”. Kortes apgādā ir iznākuši daži Cincendorfa Berlīnes runu sējumi. Berlīnes runas plaši lasīja arī Vidzemes hernhūtiešu pulkā. Kortes grāmatu tirgotava gan piedāvāja arī plašu evaņģēliskās un piētiskās literatūras klāstu. Cincendorfs pazina Jonasu Korti un raksturoja viņu kā “brālīgu, pazemīgu un ļoti izpalīdzīgu”²⁴. Starp Blaufūsa grāmatām atradies arī Kortes slaveņais Jeruzalemes ceļojuma apraksts.²⁵

Blaufüss saņēmis sūtījumus pa tiešo no brāļu draudzes apmetņu vietām, piemēram, 1742. gada ziemā “lielu grāmatu paku”, kura viņam bija jānodod Veisa kungam Brinkenhofā (hernhūtiešu centrs Igaunijā, ig. nos.: *Kriimani*)²⁶ un kuru viņš pārsūtījis uz Valmier-

muižu. Tiesā viņam jautāja, kas tās bijušas par grāmatām. Viņš atbildēja, ka tās ir Cincendorfa grāmatas un šigada lozungu grāmatīņas. No Altonas viņš izrakstījis grāmatas no Hernhūtes draudzes savai lietošanai, bet kopējai lietošanai – ap 40 dziesmu grāmatu.²⁷ Turpinot domu, viņš stāstīja, ka jau kopš 1726. gada (t. i., kopš ierašanās Vidzemē) līdz pat šai dienai pasūtījis noderīgas grāmatas no Halles un Kēnigsbergas, kā arī no Hernhūtes draudzes. Viņam neesot bijis nekādu aizdomu, kāpēc gan lai viņš šīs grāmatas nevarētu pasūtīt, viņam neesot zināms arī nekāds aizliegums šai sakarā.²⁸

Blaufüss atzinās, ka piegādājis Cincendorfa tekstus un citas grāmatas arī Jānim Šteinhauseram.²⁹ Savukārt J. Šteinhausers izplatījis latviešu hernhūtiešu dziesmu grāmatas Rīgas, Pārdaugavas, Doles, Biķeru, Daugavgrīvas un Ķīšežera latviešu hernhūtiešu vidū.

²³ *Der Lebenslauf von Friedrich Bernhard Blaufuß, Pastor in Riga*. B. Paškevicis tulkojums.

²⁴ Peucker, P. Das Diarium von Nikolaus Ludwig Graf von Zinzendorf, geschrieben während seiner Reise durch die Niederlande 1736. In: *Nederlands archief voor kerkgeschiedenis*, Vol. 74, No. 1, 1994 (Leiden: Brill), S. 86.

²⁵ *Jonas Kortens, ehemaligen Buchhändlers zu Altona, Reise nach dem weiland Gelobten, Nun aber seit siebenzehn hundert Jahren unter dem Fluch liegenden Lande: Wie auch nach Egypten, dem Berg Libanon, Syrien und Mesopotamien. Von ihm selbst aufrichtig beschrieben und dughgehends mit Anmerkungen begleitet*. O.O.: Im Verlag des Autoris, 1741.

²⁶ LNA LVVA, 237. f., 1. apr., 2. l., 1213. lp.

²⁷ Sal. LNA LVVA, 237. f., 1. apr., 2. l., 1213. lp.

²⁸ Turpat. Blaufūsa atbildes pilnais teksts: “Rp. es waren darin so viel Ihm erinnerlich an nahen exemplairens, des Her. Grafen Bedenken, loosungen von diesem Jahr, die 7 reden von der Gottheit Christi, mehr sey ihm dießmahl unmöglich sich zu erinnern. Von Altona habe er selbst zu seinem eigenen Gebrauch einige Bücher von der Herrnhutschen Gemeine verschrieben, auch andere Gesangbücher wie sie ihm darum gebeten, kommen lassen, davon der Zahl praeter poster biß 40 seyn mögen. Es sind dises auch nicht die ersten Bücher, die Er verschrieben habe, sondern er habe seit Anno 1726 an biß diese Stunde nutzliche Bücher aus Halle und Koenigsberg verschrieben, daher sich auch bewegen lassen, auf Begehren diese Gesang und einige andere Bücher von der herrnhutischen Gemein zu verschreiben. Das Testament habe er nur vor sich allein verschrieben nicht zu einem Brauche vor andern, sondern wie in gelehrten allerley Schriften zeuche, beurtheile und brauche, so wie es nützlich findet. Er habe auch keinen Anstand oder Bedenken gehabt, warum er diese Bücher nicht verschreiben sollte, weil ihm deßwegen kein Verboth bekandt gewesen, und noch nicht sey.”

²⁹ LNA LVVA, 237. f., 1. apr., 2. l., 1176. lp.

Laicīgā literatūra grāmatu izsoles katalogā

Kopumā katalogā apkopotas 749 vienības, dažas no tām ir vairāku sējumu darbi, kā, piemēram, Lutera Kopotie raksti 14 sējumos, kas atzīmēti kā viena vienība. Zem dažiem numuriem, kā jau minēts, slēpjas kāds manuskriptu sainis, vairāki iesējumi ir daudzu darbu konvolūti.

Blaufūss laika gaitā veidojis savu bibliotēku. Nav zināms, ar cik prāvu grāmatu saišķi viņš ieradies Vidzemē, tomēr tas, protams, nevarēja būt pārāk liels. Kā jau minēts iepriekš, viņa pirmais iespaids droši vien bija Hallartu ģimenes bibliotēka, kurai viņš veltījis pat īpašu aprakstu savā autobiogrāfijā. Lai gan viņa paša ģimenē grāmatas noteikti bijušas lielā cieņā un pirms ierašanās Latvijā viņš kalpojis vairākos augstdzimušos namos, kā arī bijis saskarē ar grāmatām, studējot Halles Universitātē un atrodoties Halles profesoru sabiedrībā, tomēr Hallartu bibliotēka raisījusi viņā īpašu godbijību. Jāpieņem, ka lielāku grāmatu krājumu viņš varēja atļauties, sākot kalpot par mācītāju Palsmanē netālu no Smiltenes. Zīmīgi, ka viņa krājumā ir ne tikai jaunākie izdevumi, bet daudzi 16. un 17. gadsimta iespieddarbi, kuri droši vien iegādāti no paziņām vai grāmatu tirgotavās. Blaufūss min grāmatu bodi pie Doma baznīcas Rīgā. Iespējams, būdams darīšanās Rīgā, viņš apstaigājis visas Rīgas grāmatu tirgotavas. Protams, grāmatas viņš pasūtījis arī ar pasta starpniecību no Vācijas. Viņa grāmatu katalogā minētas visdažādākās izdošanas vietas, ne katrai grāmatai norādīta izdošanas vieta vai gads.

Blaufūsa kolekcijā, protams, atrodami arī zviedru likumu kopojumi, Rīgas rēķinu grāmatas, kā arī vispārīga juridiskā literatūra. Minēts arī kāds nopietnu un humoristisku stāstu sējums, kuram nav norādes ne par autoru, ne par izdošanas gadu. Blaufūss iegādājies arī vairākus

ģeogrāfiskus aprakstus, piemēram, Āfrikas misijas ceļojuma aprakstu “Dionigi de Carli”, jau minēto Kortes Jeruzalemes ceļojuma aprakstu “Der nach Venedig überbrachte Mohr”. Blaufūss lasījis arī žurnālus – slaveno Luīzes Adelgundes Viktorijas Gotšedas (*Gottsched*, 1713–1762) izdoto “Der Zuschauer” pēc angļu “Spectator” parauga un vienu no pirmajiem vācu valodā iznākošajiem pedagoģijas nedēļrakstiem “Die Matrone”.³⁰ Viņa krājumā bija arī vēl citi nenosaukti tā dēvētie “morālie nedēļraksti” (*moralische Wochenschriften*), kuriem bija ļoti nozīmīga loma publikas veidošanā mediju laikmeta pirmsākumos.

Blaufūss sevi uzskatīja par slimīgu cilvēku jau kopš jaunības, kā dvēseļu ganam viņam bija jārūpējas arī par savu draudžu locekļu veselību. Hallē atradās slavena aptieka, kurā izgatavotās zāles bija pieprasītas arī Vidzemē. Viņam piederošajā grāmatu klāstā ir arī medicīniskā literatūra.

Blaufūsa izsoles katalogā ir arī īsi pirms viņa nāves iznākušas grāmatas, tātad līdz pat mūža galam Blaufūss nav zaudējis interesi par jaunizdevumiem, kuri papildinājuši viņa grāmatu skapi, lādi vai plauktus.

Pētījums izstrādāts ar Valsts pētījumu programmas “Letonika latviskas un eiropiskas sabiedrības attīstībai” (projekta Nr. VPP-LETONIKA-2022/3-0003 “Naratīvs, forma un balss: literatūras iesakņotība kultūrā un sabiedrībā”) atbalstu.

³⁰ Ein Pack verschiedener Stücke aus dem allgemeinen Zuschauer, der Matrone und andern Wochenschriften. (210 Adpendix in octavo). In: *Verzeichniß einiger theologischen Bücher, welche den in der Wohnung der verwittibten Frau Pastorin Blaufuß um baar Geld verauctioniert werden sollen.* [Riga]: [S. L. Frölich], 1758.

Avoti un literatūra

Nepublicēti un publicēti avoti

Blaufuß an G. A. Francke, Riga d. 29. Jun 1738. (Archiv der Franckeschen Stiftungen), AFSt C340 7.

Blaufūsa vēstule nezināmai personai bez datuma. LU AB M "LDB 5492 I".

Blaufūss F. B. *Vidzemes Stāsti. Stāsti no tās vecas un jaunas būšanas to Vidzemes ļaužu, uzrakstīti 1753.* Red. J. Šiliņš. Rīga: Vēstures izpētes un popularizēšanas biedrība, 2015. LU AB M "LDB 5316".

Dem H. Pastori Friedr. Bernhard Blaufuss vorgelegten Fragen, welche seinen Einfluß in das hiesige herrnhutische Wesen, so viel sich davon in Actis zu Dohlen und Wolmar hervorgethan. LNA LVVA, 237. f., 1. apr., 2. l., 1175.–1231. lp.

Der Lebenslauf von Friedrich Bernhard Blaufuß, Pastor in Riga. UA R.22.60.

Ex Actis Judicialibus Cæsarei suprimi Consistorii per Livoniam, Riga d. 26. April 1751. LU AB R Ms. 1140,1b.

Extract des Briefes von H. Past. Blaufuss zu Ermis in Liefland vom 29. Juny 1738. AFSt 3H9 36.

Freylinghausen, J. A., weil. Past. zu St. Ulrich und des Gymn. Schol. *Geistreiches Gesang-Buch: den Kern alter und neuer Lieder in sich haltend: Jetzo von neuen so eingerichtet, Daß alle Gesänge, so in den vorhin unter diesem Namen alhier herausgekommene Gesang-Büchern befindlich, unter ihre Rubriken zusammengebracht, auch die Noten aller alten und neuen Melodeyen - beygefüget worden / und mit einem Vorbericht herausgegeben von Gotthilf August Francken.* Halle: in Verlegung des Waisenhauses, 1741.

Jonas Kortens, ehemahligen Buchhändlers zu Altona, Reise nach dem weiland Gelobten, Nun aber seit siebenzehn hundert Jahren unter dem Fluch liegenden Lande: Wie auch nach Egypten, dem Berg Libanon, Syrien und Mesopotamien. Von ihm selbst aufrichtig beschrieben und duchgehends mit Anmerckungen begleitet. O.O.: Im Verlag des Autoris, 1741.

Latviska dziesmugrāmata, leķš kā tik labi tās aprastas kā ir citas it no jauna salasītas garīgas dziesmas ir Dieva draudzībā ir mājās dziedamas [..]. Rīga, bey Samuel Lorentz Frölich, 1764.

Liefländisches Denckmal bestehend in einem Ruhm des Werckes Gottes/ welches sich Ao 1738 in Erweckung einer Menge Ehnstischer und Lettischer Bauern im Herzogthum Liefland zu deren ungeheuchelten Bekehrung und seligen Herzens und Lebens Veränderung hervorgethan und iedermänniglich bekannt ja weltkündig geworden, wegen der davon ausgestreuten Unwahrheiten und falschen Berichte nach desselben wahren Begebenheit, in gebundenen Zeilen von einem unpartheischen Augenzeugen aufgesetzt 1753. (Unitätsarchiv Herrnhut), UA R.19.G.a.8.6.b. un LNA LVVA, 237. f., 1. apr., 8c. l.

Neu-vielvermehrtes Rigisches Gesangbuch: bestehend aus schönen geistreichen Liedern und Psalmen, nach Ordnung der Jahrzeiten, auch hiesigem Kirchengebrauche eingerichtetem und ietzo mit Geist- und Trostreichen Liedern an der Zahl bis auf 1377 vermehret; nebst einem Andacht- und Trostvollen Gebetbuche, jedermänniglich zu seeliger Erbauung zu gebrauchten. Jan 1741 bey Samuel Lorenz Frölich.

Rogall, G. F. *Kern Alter und Neuer Lieder, So In denen Königl. Preußis. Und Chur=Brand. Landen gebräuchlich sind [..], Königsberg: Hartung, 1730.*

Segius, J. J. *Hæmatologia sacra, das ist Meditationes und heilige Betrachtungen unsers überaus köstlichen und hochtheuersten Lösegeldes, welches ist das kräftige Blut ... unsers hertzgeliebten Heylands Jesu Christi.* Lüneburg: gedruckt und verlegt durch Johann und Heinrich Stern, 1672.

Verzeichniß einiger theologischen Bücher, welche den in der Wohnung der verwittibten Frau Pastorin Blaufuß um baar Geld verauctioniert werden sollen. [Rīga]: [S. L. Frölich], 1758. LU AB R D1 11-1 inv. 8309.

Literatūra

Krēslīņš, J. (jun.). Frīdrihs Bernhards Blaufūss un viņa nevaids nizzināmi stāsti. In: *Vidzeme, baznīca, sabiedrība laikmetu maiņā: zinātnisko rakstu krājums.* Red. g. Straube u. c. Valmiera: Vidzemes Augstskola, 2009, 103.–117. lpp.

Peucker, P. Das Diarium von Nikolaus Ludwig Graf von Zinzendorf, geschrieben während seiner Reise durch die Niederlande 1736. In: *Nederlands archief voor kerkgeschiedenis*, Vol. 74, No. 1, 1994 (Leiden: Brill), 1994, S. 72–122.

Zanders, V. Privatbibliotheken im kulturhistorischen Kontext Lettlands. In: *Kulturgeschichte der baltischen Länder in der Frühen Neuzeit: mit einem Ausblick in die Moderne.* Hg. V. K. Garber und M. Klöcker. Tübingen: Max Niemeyer, 2003, S. 137–147.